

Mozambique : een ontluikend duikparadijs

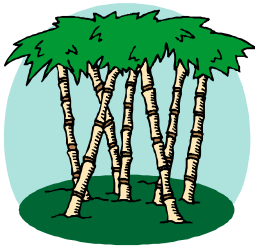
Alhoewel Mozambique sedert het einde van de burgeroorlog – begin jaren '90 – al voor vele Zuidafrikanen een populaire duikbestemming was geworden, sijn nu pas de eerste reisverslagen van Europese duikers met mondjesmaat binnen.

De “geinformeerde” duiker zal ondertussen al wel weten dat Zuidelijk Afrika heel wat te bieden heeft. In Juni is er ter hoogte van Port Elisabeth en Durban de “Sardine Run”, zijnde een “défilé” van de volledige aquatische voedselketen langs de kust van de Indische Oceaan. Duizenden haaien, dolfinnen, walvissen, tonijnen en makrelen achtervolgen er miljoenen sardienet die er in grote getale samentroepen voor de paaitijd. Sodwana Bay en Aliwal Shoal staan dan weer garant voor tientallen zandtijgerhaaien en Zambezi haaien in de maand Juli.

Gansbaai, gelegen in de Zuidelijke kaapprovincie, is dan weer de plaats om met de zeldzame witte haai te duiken en aan de Westkust van Zuid Afrika en Namibië is er door het effect van de “upwelling” en van de “Benguela stroom” een koude en zeer planktonrijke watermassa aanwezig welke grote groepen zeeleeuwen en pinguïns van voedsel voorziet. Deze indrukwekkende lijst moet echter wel nog aangevuld worden met een minder gekende duikbestemming, namelijk Mozambique.

Een recent artikel in “Duiken” magazine zal bij menig duiker niet onopgemerkt zijn voorbij gegaan. Mozambique is immers het land waar je met wat geluk kunt duiken tussen bulrugwalvissen, walvishaaien en manta's. Je moet daarvoor echter wel het juiste seizoen uitkiezen. De beste kans om ze alle drie samen te zien is in de maand Oktober. De nakende geboorte van ons eerste kindje indachtig, besloot ik echter om geen risico's te nemen en, voorzien van alle mogelijke reisverzekeringen, reeds eind Augustus naar Mozambique af te reizen. Dit is het ideale seizoen voor de bulrugwalvissen, de zogenaamde humpback whales, die er van Mei tot Oktober vertoeven in het gezelschap van hun kleine kalfjes. Ook de manta's zijn op “Manta Reef” het ganse jaar door een quasi zekerheid. Voor de walvishaaien is het dan nog iets te vroeg maar je weet natuurlijk nooit, “luck may be on your side”... Het ideale seizoen voor de walvishaai in Mozambique is echter van Oktober tot April.

Na wat heen en weer ge-e-mail, gebel en geloop hakken Katleen en ik uiteindelijk de knoop door en met toestemming van het thuisfront vertrekken we voor 8 dagen naar Inhambane in Mozambique, meer bepaald het “Jangamo Beach Resort”. Om er te geraken zijn er niet zoveel opties. Eerst moet je vliegen op Johannesburg (wij vlogen via Amsterdam) waarna je de keuze hebt om vervolgens op Maputo te vliegen (de hoofdstad van Mozambique, in het uiterste Zuiden van het land gelegen aan de grens met Zuid Afrika) en “overland” met de wagen 8 uur Noordwaarts te rijden naar Inhambane, ofwel vlieg je van Johannesburg naar Inhambane.

Da's natuurlijk eenvoudiger maar de afreisdagen vanuit Brussel moeten dan overeenstemmen met de dagen van de vluchten van Johannesburg naar Inhambane want er zijn er hiervan maar 2 per week. Wij kozen voor de eerste optie wat ons bovendien in staat stelde om een vrij goed beeld te krijgen van hoe Zuidelijk Mozambique er uitziet. En, eerlijk gezegd, het mag gezien worden!

Onze reis over Amsterdam naar Johannesburg verliep van een leien dakje. Een vlucht over Afrika overdag is altijd om van te smullen. Ik ontdekte alweer een prachtige gril van de natuur, namelijk een indrukwekkende vulkaan in Noord Tchad, met een zoutmeer binnenin en een perfecte symmetrie van versteende lavastromen eromheen. Opzoekwerk nadien leerde me dat deze vulkaan 3415 m hoog was en deel uitmaakte van het "Tibesti gebergte". Ook de ogenschijnlijk eindeloze regenwoudbossen van de evenaarsstreek schitterden in al hun glorie. Moge dit oerwoud met z'n woudolifanten en – buffels, z'n okapi's en laaglandgorillas, z'n bonobo's en chimpanzees,... nog een lang leven beschoren zijn....*

Omstreeks 19 u landden we in Johannesburg. De nacht was er reeds ingevallen gezien het daar nog steeds winter was. Gelukkig is er geen tijdsverschil tussen Brussel en Johannesburg – evenmin als met Mozambique trouwens – waardoor we geen jetlagperikelen hoefden te verwachten. Onze bagage was ons braafjes gevolgd en blakend van zelfvertrouwen stapten we de "arrival hall" binnen in de veronderstelling dat een sympathieke Zuidafrikaanse ons hier zou opwachten om ons voor een korte overnachting naar ons hotel te brengen. Maar niets van !! "Murphy" bleek toch te zijn meegereisd en daar stonden we dan. Een intens halfuurtje bellen naar al onze noodnummers – gelukkig dat we die alvast niet waren vergeten – leverde ons een "upgrade" op om U tegen te zeggen! We werden zomaar ineens getrakteerd op een nachtje "Hyatt" in Johannesburg. Spijtig dat het al na elfen was als we er toekwamen en dat we er de volgende ochtend alweer om 5 uur moesten van doorgaan. Nu ja, dat konden ze ons al niet meer afpakken. De volgende ochtend stond onze sympathieke zwarte taxichauffeur er al weer om ons terug naar de luchthaven te voeren. Pientere kerel, die taxichauffeur! Hij bezat de nodige flair om een goede indruk te maken op de klant, hij was hardwerkend, oprecht en had z'n woord gehouden. Voeg daaraan ook nog een parate kennis van het Engels, het Afrikaans, het Xhosa, het Zulu en meer dan een mondje vol Frans, Duits, Spaans en weldra ook Portugees en Chinees... Tja, en zeggen dat er in ons eigen Belgenlandje mensen zijn die het bedenkelijk vinden om al was het maar een tweede taal te leren...

* : er loopt trouwens, zowel bij het WWF als bij Greenpeace, een sensibiliseringscampagne met betrekking tot de "bossen van het Congobekken". Neem even gauw een kijkje op www.wwf.be of www.greenpeace.be

Onze vlucht naar Maputo verliep zonder problemen en nog geen uur later stonden we aan de grond in Maputo.

Het reisverslag van een aantal Franse duikers die een jaar eerder naar Mozambique gegaan waren omschreef reeds vanaf de aankomst in de luchthaven van Maputo een vrij chaotische situatie met de noodzaak om hier en daar wat fooien uit te delen om de lopende zaken wat vlotter af te handelen evenals lange wachttijden om de Afrikaanse bureaucratie zijn gewone gangetje te laten gaan. We wisten wel dat sinds kort Zuidafrikaanse burgers geen visum meer nodig hadden om Mozambique binnen te gaan. We hadden er goede hoop in, deze maatregel kon in ons voordeel spelen. En dit bleek uiteindelijk ook zo te zijn! Op een halfuurtje hadden Katleen en ik ons visum in handen zonder ook maar één “tip” te moeten geven, waren alle *-inderdaad alle-* bagages door de douane geraakt en stond Jean-Pierre Botha – alias J.-P. (spreek uit dzjeepie) – er met een fonkelnieuwe Jeep om ons naar Inhambane te voeren. De acht uren in de Jeep vlogen voorbij. Op zich was het landschap meer dan de moeite waard om naar te kijken : leuke Afrikaanse dorpjes met kleine hutjes, af en toe eens een stad met recent gerenoveerde gebouwen welke nog maar weinig “littekens” droegen van de burgeroorlog welke hier gedurende zo’n 20 jaar woedde na het vertrek van de Portugezen in 1974. De Mozambikanen spreken nog steeds Portugees – zelfs onder mekaar – en de zin voor organisatie is nog steeds duidelijk aanwezig. Voeg hier ook nog eens een president aan toe die stabiliteit nastreeft welke broodnodig is voor het aantrekken van buitenlandse investeerders, de aanwezigheid van tal van NGO’s die de strijd tegen AIDS wensen op te voeren en de gedrevenheid van een volk dat vooruit wilt en vooral komaf wil maken met de gruwelen van de burgeroorlog.

Tijdens onze reis Noordwaarts sneden J.-P. en ik zeer brede onderwerpen aan gaande van duiken met witte haaien in Gansbaai, de economische situatie van Mozambique, de uitstekende staat van het grootste deel van de weg waarop we reden, de oorlog in Irak, het onderwaterfilmfestival in Antibes, AIDS en de gevolgen ervan voor Zuidelijk Afrika, en ja, zelfs de duiken welke ons in Inhambane te wachten stonden.

In het artikel van de Franse duikers hadden we gelezen dat er op een aantal plaatsen langs de weg snelheidscontroles gehouden werden. Niet met flitspalen zoals bij ons, maar wel met “speedguns”... Afrika zal me immer blijven verbazen! Het liefst worden deze controles gehouden daar waar de snelheid van 120 km/u plots overgaat naar 60 km/u. Klinkt bekend niet ?? De borden die de snelheid weergeven zijn vaak opmerkelijk klein of moeilijk te zien, en ’t is ook niet altijd duidelijk waarom de snelheid ineens gehalveerd wordt. In sommige dorpskernen staan helemaal geen borden en rijden de wagens en kamions er gretig aan 120 km/u, in andere dorpskernen geldt er dan weer wèl een snelheidsbeperking. Soms ben je ver van alle beschaving vewijderd en plots duikt er een bord op. Redelijk stresserend als je ’t mij vraagt.

J.-P. stelde ons enigszins gerust door te zeggen dat hij wist waar de politie zou staan. Hij was immers zopas tegen de lamp gelopen met naar de internationale luchthaven van

Maputo te rijden om ons te komen oppikken. En inderdaad, op de plaats waar hij zei dat de politie zou staan bleken ze daadwerkelijk ook te staan. Hij was duidelijk in z'n nopjes. Deze keer hadden ze hem niet te pakken gehad! Meer nog, met fonkelende oogjes zei hij dat hij ook wist waar de tweede plaats was waar ze regelmatig stonden. Verweven in diepzinnige gesprekken over zin en onzin om witte haaien te voederen om ze zodoende beter te kunnen gadeslaan, vergaten we even dat we ondertussen de tweede plaats waar geflitst werd naderden en deze keer was "Murphy" duidelijk van de partij. We hadden prijs! We reden om en bij 90 km/u daar waar we maar 60 hadden mogen rijden.

J.-P. stond de agent zodanig overtuigend te woord, vermeldde terloops dat hij nog maar net de dag voordien geflitst geweest was, en eiste niet meer of niet minder dat men hem maar beter een "discount" op deze boete *moest* geven. En zo geschiedde...!

Katleen en ik staarden elkaar aan en als we wegrepen proesten we het uit van het lachen. Wat een lefgozer. Da's pas durven. Nou ja, J.-P. had er inderdaad ook niets bij te verliezen.

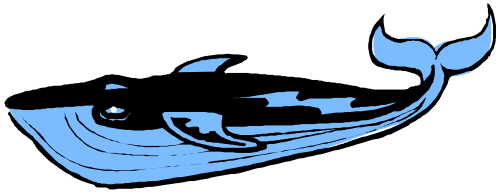
Na zo'n 8 uur in de Jeep gezeten te hebben begonnen we aan ons laatste stukje "piste". Deze weg was, in tegenstelling tot de grote baan waarop we de hele dag reeds gereden hadden, wel degelijk in slechte staat. Het was een zandweg welke over zo'n 20 km naar de kust liep en op diverse plaatsen diepe groeven vertoonde van reizigers die even voor ons doorheen het mulle zand hadden geploeterd. Hier was een 4x4 meer dan wenselijk. Net voor zonsondergang kwamen we aan in de "Jangamo Beach Resort". Een aantal grote constructies met rieten daken huisvesten de bar, de receptie, het restaurant, de duikschool en daarnaast lagen op de hoge duinen, in terrasvorm, de verschillende lodges waar de klanten sliepen. Onze lodge kreeg de mooie naam "visto do mar" toebedeeld. En inderdaad, we hadden van hieruit een mooi zicht op de baai van Jangamo.

De lodges bestonden uit een open, centraal gedeelte waar een elementaire keuken, een toog en een grote tafel stonden met daarnaast nog eens twee badkamers met douche, WC en lavabo en dan nog eens 4 kamers met telkens 2 aparte bedden. De bedden waren overtrokken met muskietennetten welke tijdens de duur van ons verblijf zeer handig zouden blijken te zijn. Des te handiger trouwens wanneer men voor het slapengaan ook nog eens aan de binnenzijde van het muskietennet op muggenjacht zou gaan. Wie had daar aan gedacht?

De volgende ochtend kon ik het niet laten om voor het ontbijt en de afspraak aan de duikschool een kijkje te gaan nemen over de baai. En ja hoor, ze waren er...!!

De bulrugwalvissen zwommen paarsgewijs of in kleine groepjes op en af, al dan niet vergezeld van hun kleine kalfjes. Nu ja, klein? Een meter of 5-6 voor de allerkleinsten. De volwassenen liggen al gemakkelijk aan 15 m en meer. Sommigen onder hen waren beduidend actiever dan anderen. Ze sprongen uit het water en lieten zich met een luide knal terugvallen in het water. Anderen hadden er blijkbaar meer plezier in om met hun staart of borstvinnen herhaaldelijk tegen het wateroppervlak te slaan. Met wat geluk kon ik zelfs een aantal van hun sprongen op de gevoelige plaat vastleggen.

Waaaw, ondermeer voor dit spektakel waren we van zover gekomen.

Een snel ontbijt op 't strand, met zicht op zee, en klaar waren we voor onze eerste briefing. Rueben en Nicky waren onze dive instructors en Derek onze skipper. Gebruikmakend van wat natgemaakt zand op 't strand lukte het Rueben aardig om de riffen na te bootsen om zo z'n briefing meer inhoud te geven. Na de briefing werd naar de zodiac gestapt welke door een traktor in de golven getrokken werd. Nog wat duw- en trekwerk en hop, daar sprongen we met z'n allen in de boot. Met onze voeten in de "footstraps" en onze handen verankerd aan de koorden werd met spanning het ultieme moment afgewacht waarop de skipper de twee 110 pK motoren volgas zou laten geven om zo doorheen de vaak 2 à 3 m hoge golven in de branding te zigzaggen. 't Was altijd weer een fijn adrenaline moment dat we voor geen geld van de wereld wilden missen. Eénmaal doorheen de branding werd wat gas teruggenomen en werd er verder gevaren naar de duikplaats. Sommige duikplaatsen lagen in de baai van Jangamo zelf, andere duikplaatsen lagen dan weer wat verder op zo'n 15 minuutjes varen. Niet zelden kwamen we onderweg bulrugwalvissen tegen welke we soms tot op een 10-tal meter konden naderen. De walvissen waren vaak samen met hun kalfjes aan het rusten. Indrukwekkend zulke kolossen! Er mee zwemmen zat er niet in. Ze beschermden hun kroost en waren in ons, duikers, niet erg geïnteresseerd. Alhoewel, de kleine kalfjes kwamen wel eens een kijkje nemen door uit het water te springen, het zogenaamde "spyhopping". Ze bootsten ook graag de volwassen dieren na door met hun staart of met hun flippers hevig tegen het wateroppervlak te slaan. Dit lokte interesse uit bij andere zeezoogdieren en zodoende hadden we bijwijlen een groepje van een 5-tal bulrugwalvissen vergezeld van een groepje van een tiental dolfijnen; Indische tuimelaars en bulrugdolfijntjes. De skipper nam meermaals uitgebreid de tijd om dit unieke schouwspel gade te slaan en daar waren we hem maar al te dankbaar voor.

Eénmaal op de duikstek aangekomen werden we geholpen met het aantrekken van onze jacket en duikfles en maakte ik de onderwatercamera gebruiksklaar. Op signaal van de skipper lieten we ons allen achterover rollen en volgden we snel afdalend onze duikleider welke voorzien was van een oppervlakteboei met "safety-lijn". Nog al eens zo geen gek idee om zo te duiken. Dit laat je toe om op 50 bar gekomen je duik te onderbreken nadat je je duikbuddy evenals de duikleider verwittigd hebt dat je gaat stijgen. Je doet je veiligheidstrap en gaat nadien weer aan boord in de zodiac die dankzij de boei perfect weet waar de groep zich onderwater bevindt. Ben je bovendien een grote luchtverbruiker, dan dwing je je duikbuddy alvast niet om mee naar boven te gaan. Gezien ze ginds zonder in deco te gaan duiken, kan er niet veel fout gaan.

Dit systeem heeft echter ook zijn nadelen. Wanneer er zware wind, stroming en golfslag heerst, dan is het wel behoorlijk lastig voor de duikleider om zo'n boei achter zich aan te torsen. De duiken zijn mede hierdoor ook zelden dieper dan 20-25 m. Nu ja, ècht storend is dit niet als je op deze diepte alles te zien krijgt waarvoor je gekomen bent. Bovendien is het niet mogelijk om snel iemand naar een herdrukamer te vervoeren en dus houden ze niet ècht van diepe duiken. Begrijpelijk!!

Wat me tijdens de duiken direct opviel was de weelde aan roggen, murenes en naaktslakken, zeker in vergelijking met de Rode Zee. Op tien duiken kregen we niet minder dan zes soorten roggen (mantarog, Japanse duivelsrog, zwartgekleurde pijlstaartrog, blauwgespikkelde pijlstaartrog, gemarmerde sidderrog, gitaarrog(haai)) en zes soorten murenes te zien (grote netmurene, kleine netmurene, roodkopmurene, geelbekmurene, grijze murene, parelmurene). Ook de naaktslakken, wrattenslakken en platwormen waren gewoonweg schitterend. Daar waar je in de Rode Zee nog enigszins moet zoeken om er te vinden kom je ze daar “met hopen” tegen. De koraalformaties waren daarentegen beduidend minder indrukwekkend. Ook de zichtbaarheid was maar matig gezien de grote concentraties aan plankton. Nu ja, da's dan ook weer de reden dat er zo'n weelde aan kleine en grote vis is.

De mooiste duik was ongetwijfeld “Manta Reef”. Niet zelden voerden verschillende manta's een waar ballet voor ons uit. Ze passeerden rakelings langs ons en maakten keurig boven hun “cleaning station” hun karakteristieke “cijfer-8” beweging. Het was niet steeds eenvoudig om ze te filmen gezien ze zo dichtbij kwamen. Over adrenaline gesproken...!!! Als kers op de taart werden we onder water bovendien ook nog eens op het gezang van de bultrugwalvissen getraakteerd. Grandioos!!

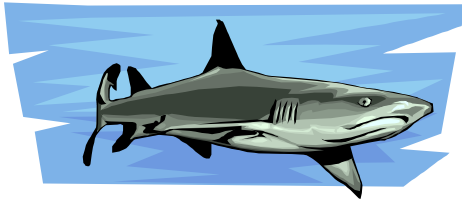
Ook schildpadden ontbraken niet op het appèl : zowel de echte als de valse karetschildpad kwamen een kijkje nemen.

Heel mooi om zien waren ook de porseleinkrabbetjes welke beschutting zochten in de prachtanemonen. Sepia's kwamen ook eens piepen en onder de rotsen zagen we heel vaak de voelsprietten van langoesten heen en weer zweven.

Alle visfamilies waren er vertegenwoordigd : wimpelvissen, doktervissen, diklipvissen, snappers, anemoonvissen, koraalklimmers, grondels, makrelen, fuseliers, zeebrasems, barbelen, lipvissen, trekkersvissen, eekhoornvissen, grootoogbaarzen, juffertjes, vlaggebaarzen, keizersvissen, koraalvlinders, koraalduivels, schorpioenvissen, steenvissen, tandbaarzen, koffervissen, kogelvissen, spitskopkogelvissen, egelvissen, barracuda's, trompetvissen, fluitvissen, pincetvissen, roggen, murenes,... (een meer gedetailleerde lijst vind je achteraan het artikel).

Wat me wel opviel was de schaarste aan haaien, zeker in vergelijking met Soedan. Buiten een eenzame witpuntrifhaai zagen we geen andere haaien. En ik die toch ook enigszins gehoopt had op een Zambezi-haai of een zandtijgerhaai.

Men zegt dat de Mozambikaanse overheid grote inkomsten derft uit het openstellen van visgronden voor Chinese en Koreaanse vissersboten. Zij schrikken er niet voor terug om vislijnen van 50 km lengte te gebruiken welke om de meter voorzien zijn van haken.

Daar vang je 's nachts zonder moeite geen tientallen maar honderden haaien mee. Lang leve de haaievinnensoep en de 130 miljoen haaien die jaarlijks worden afgeslacht en/of gefind!!

Dè grote afwezige was ongetwijfeld de walvishaai. Alhoewel Mozambique bekend staat als walvishaaienparadijs, moet je er wel rekening mee houden dat ze er niet altijd in even grote getale vertoeven. Van Oktober tot April maak je het meeste kans om ze te zien. Eigenlijk zijn zij er wanneer de bulrugwalvissen vertrokken zijn en omgekeerd. De enige overlapping heb je in Oktober. Dan kan je wel eens op één dag èn walvishaaien èn manta's èn bulrugwalvissen zien. Tja, 't zal voor een volgende keer zijn. We zijn zeker en vast van plan om er nog eens naartoe te gaan! En voor de èchte fijnproevers kan je deze duikvakantie best ook nog combineren met een verblijf van enkele dagen in het Krüger wildpark in Zuid-Afrika. Daar kan je dan nog eens de big-five aan je toch al wel indrukwekkende lijst dieren aan toevoegen.

Voor meer info, kijk eens op onderstaande websites.

Prosit!

<http://www.wildwater.be>

<http://www.themozambiqueexperience.com/home.html>

P.S.: en dank aan Steven Vandevoorde voor de puike organisatie vanuit België evenals aan Jean-Pierre Botha, Derek Wagner, Nicky Olckers en Reuben Mein voor de goede zorgen in Mozambique.

Lijst van zeezoogdieren, vissen, e.a. gezien tijdens onze duikreis naar Mozambique (Augustus 2005).

Bultrugwalvis
Bultrugdolfijn
Indo-Pacifische tuimelaar

Echte karetschildpad
Valse karetschildpad

Sepia

Anemoon porseleinkrab
Bidsprinkhaankreeft
Langoest
e.a.

Spaanse danser
Chromodoris naaktslak
Platworm
e.a.

Veerster
e.a.

Zeekomkommer
e.a.

Nakkerschelpen
Hanenkamoester
e.a.

Groen koraal
e.a.

Wimpelvis : gewone -, gemaskerde -, masker-, school-
Doktersvis : witborst-, witdoorn-, blauwring-, ringstaart-, bruine zeilvin-
Snapper : rode rif-, bochel-, éénvlek-, grootoog-, blauwgestreepte -, barracuda -, zwarte -
Diklipvis : zwarte -, schotafs-, gibbus -, Oosterse -, oranjegespikkelde -
Anemoonvis : rugstreep -, Allard's -
Koraalklimmer : gevlekte -, spitsnuit-, rode -
Baars : lippenvlek zand-, gestreepte torpedo-, rode vlagge-, vlagge-
Grootoogbaars : Schwenks -, rif -
Tandbaars : geelvin -, gevlekte dwerg-, Tukulu -, donkere reuzen-, maanstaart juweel-,
bruingestreepte -, roodvlek -
Grondel : staartvlek worm-, symbiose -

Murene : grote net-, kleine net-, roodkop -, grijze -, geelbek -, parel-
Rog : zwartgeklepte pijlstaart-, blauwgespikkelde pijlstaart-, gemarmerde sidder-, manta
-, Japanse duivels-, witgeklepte gitaar-
Makreel : blauwvin -, geelgeklepte –
Zeebrasem : geelvin -, dwarsgestreepte – (?)
Barbeel : Indische -, roze –
Lipvis : staartvlek-, konings-, okselvlek-, diamant -, lierstaart -, blauwgroene -, goudband
-, tweekleuren poets-
Trekkersvis : blauwborst -, luipaard -, blauwe -, roodtand -, sikkel -, Indische –
Juffertje : fluwelen -, azuren –
Keizervis : gele driepunts-, trapeze -, oranjeblauwe dwerg-, keizerengelvis, koranvis
Koraalvlinder : schaduw -, oogvlek -, geklepte -, Meyer's -, bruinwitte -, gestikkelde -,
Zanzibar -, Madagascar –
Koraalduivel : Indische -, gewone -, sierlijke -,
Kogelvis : gestikkelde -, witgeklepte -, zwartgeklepte -, mappa –
Spitskopkogelvis : dubbelband -, zadelvlek -, oogvlek -
Trompetvis,
Fluitvis,
Gele pincetvis,
Indische bultkoppapegaaivis,
Afrikaanse kaakmesvis,
Donkervin barracuda,
Rifhagedisvis,
Piano sabeltandslijmvis,
Vuurpijlvis,
Indopacifische graatvis,
Goudstreep fuselier,
Zilveren konijvis (?),
Langsnuitstraatveger,
Valse poetsvis,
Diadeem eekhoornvis,
Gebaarde schorpioenvis,
Valse steenvis,
Geelbruine koffervis,
Masker egelvis,
Panterbot,
e.a.